

JOLANTA MOCKUTĖ

Kaimas M. Katiliškiui-
jo ilgesio
vizija

PASVALIO P. VILEIŠIO VID. M-KLOS
97/98 m. m. ABITURIENTĖ

Gražiama lietuvių literatūros puslapis dar iki šių dienų tebėka skirti kaimui. A. Zalatorius taikliai paraiškino šios tradicijos stiprumą: „Kaimas rašytojams buvo kažkas daugiau negu geriausiai pažįstama ir opiausia sritis. Jis įaukino fantaziją ir dėl to, kad čia buvo daugiau keistumo, individualumo, paslapties, kylančios iš gauntos gairaliskumo ir labiau izoliuotos žmogaus kovos su lemtimi. Kaimas teikė geresnės progos paveikti kūrėjo dvasiniam gradui ir auštinam jo norui kūrybos procese atrasti tai, ko jis iš anksto nežino.“

A. Katiliškui labai tinka šie žodžiai. Su didžiausiu kūrybiniu įkvėpimu jis nekūrė būvisio kaimo viršuje. Autoriaus aprašomas kaimas yra jo idėjų viršuje. Nors kaimas ir jo žmogus ne vienspalvis (nei baltas, nei juodas), o margas, tačiau rašytojui jis mielas, namas, vienintelis. Parakotojas džiaugiasi nepaprastu gauntos grožiu, gynybiniumu, auštinumu, žmogaus nugebėjimu į jį įlieti, utapti; žmogaus darbštumu, tradicijomis, šventėmis.

Paraulėjauta ir kalbos gražumu A. Katiliškui labai artimas rašytojas R. Granauskas. Kalypinė jo novelės - „Polaidis“ ir „Duonos valgytojas“, matome, kaip laisvai šie talentai jaučian savo tautos archetipinius vaizdinius pasaulyje.

A. Katiliško senis Dnyžia daro aly juozapiniemus, o R. Granausko seniai kupa duonos taip pat vienvertiniam nuniėjimui su kaimynais. Duonos kepimas - tai šventas ritualas.

Abu kūrinys neja poetiškumas ir rituališkumas. Skiria - tragiška istorinė praraja. M. Katiliškis kuria iškartinio kaimo viziją, simbolintą pavikslę. Rašytojo novelės esmė - tėtiniumas. Dvyžės mirtis nėra tragiška, nes ji natūraliai įilieja į gamtos ritumą. Gyvenimų tėra vaikai ir vaikaičiai.

K. Braanausko „Duonos valgytojai“ senoji karta realizuoja ne gyvenimo tarys, o visa ko pabaigę - mirtį. Jų gyvenimo tragedija ta, kad jie nebegyvena, o tik vaidina būtojų gyvenimų, nebeterintį tėtiniumo. Vaikus perkaama duona parduotuvėje, rodo jų ateitį mieste. Žuogę taip jaugę į žemę, kad jaučia, kaip smenga troba. Žuonos kasele, perrista skuduvėliu, rodo tradiciją tėtiniumo. Ta kasele graudi, neišjuri ne piniuimais.

Abiejose novelisė parokomas aužies. „Polaidyje“ Dvyžė mušiai į kapines. O novelisė „Duonos valgytojais“ senais Rimkus eina parnešti molio parokoma, kad molis nukus ir pilno kibiro Rimkus jau nebeperas. Vadina, abu vyras - pagyvenę, nebaukę senatvės ir beinušiantų mirti.

Senajam R. Braanausko Rimkui nukus, nes jis ne toks kaip kiti. Tokiam žuogui gyvenime visuomet būna nukus. Rimkus eina į kaimą knesti žuonų valgyti duonos. Kūrinys matome, kaip garbinama duona, ji lyg rodo norę ilgai ir teisingai gyventi. Pienas - tai troškimas gražiai ir ramiai nuumirti.

R. Braanausko novelisė „Duonos valgytojais“ senoji ir jaunoji kartos - atitolenios. Rimkus nėra tikras, kad, kai jis išeis (mirs), kas nors dar liks. Jo darbai žentui atrodo vieni juokai.

Senieji kinkai jaučia mirties artėjimą („ant vartų dulpo tupi didysis varnas“), mirtis kelia baimę ir nerimą, nes ji yra visa ko, kas žemės žmogui buvo svarbiausia, pabaiga. Mirtis nebeįterpia į natūralų gyvybės atnaujinimo ciklą.

R. Katiliškio „Polsidyje“ senosios ir naujosios kartos santykiai nematėkė ir čia ne mirtimi niekas nebaigia: vieni miršta, gimsta kiti. Jauni parauduoja senovius, gyvendami tokį pat gyvenimą, taip pat jaundami nematėkėtaus ryšio su gamta, su žeme, dirbdami nekuri žemės darbus, mūlėdami gimtąjį kaimą ir Tėvynę.

Galbūt galima sakyti, kad R. Katiliškio nekurtas kaimas, jo žmonės - tai gilioje praeityje regėta buvusio kaimo vizija.

R. Brazauskės nekūrė tokį kaimo įvaizdį, koks egzistuoja ir šiomis dienomis. Jaunoji karta nemylė žemės, nerūgo gamtos, nejaučia jokio ryšio su ja. Jaunimas tetrokita kuo greičiau nubėgti pilnametystės ir pakelti sparnelius iš gimtųjų namų lizdo. Išvykti į miestą, klaidžioti dulkėse, nejauti tvirtos žemės po kojomis.

Ir duonos kepimas šiais laikais nebeturė prasmės. Juk veini į paruoštą, nemoki kelti litus, ir ta valstybinė, jau iškepta duona guli tavo krepselyje. Taip... Dabar juk net bronų duonai kepti daug kas nebeturė... Štai taip gyvename tikrovėje.

Puiku, kad K. Katiliškis mus davė gali-
mybę parodyti praeities kaimu, ko-
kio jau niekada nebebus. Leido nurokti,
kokia brangi žuogui gali būti gimtoji
žemė, ta pati, kuri maitina jo tėvus,
prosenelius, kuri maitina jį patį. Suvo-
kiame, kad kadaise gauta žuogui buvo
artimiausias draugas ir patarėjas.

Dėkotiame Kariui Katiliškui už jo ta-
lento, nevirpinti, atskleisti kiekvieno
mūsų spalvotiausios sielos kertelės, už
tai, kad jo mintys ir mus verčia
gerbti žemę ir duoną, mylėti gautą,
nepalikti gimtųjų namų. Pats K. Kati-
liškis pažįta, koks nepakeliamas ilgąs
graūžia širdį erant toli nuo namų.
O juk laimė arti, jos nereikia ieškoti
netur. Ji greta... Tik mokėsi laimę
atpažinti, tik raule ją ištieski...